

DUES NOVES TESTIMONIANCES SOBRE EL DOCTOR IL·LUMINAT

Ignorem les sorpreses que ens té reservada la crítica lulliana, que tants progressos ha fet aquests darrers anys mercès a un bon grup d'eminents lullistes nacionals i estrangers. Hi ha, però, encara gran fretura de noves i aciençades recerques que posin a l'abast la immensa literatura lulliana encara inèdita o ignorada¹. Solament per ella hom podrà resoldre els diversos i difícils problemes que resten a esbrinar, tant pel que fa a la història del lullisme, com a la vida i a la ideologia de Ramon Lull.

Està per aclarir encara, entre altres punts de cabdal importància, el relatiu a la posició filosòfica de Lull i a la vàlua intrínseca de l'opus lullian². En l'estat actual de les investigacions no és permès

¹ MIGUEL BATLLORI, *Al margen de un incunable luliano, a Razón y Fe*, 108 (1935-II) 443-50.

² Ramon Lull, sota l'aspecte filosòfic, no es presta fàcilment a ésser classificat dins d'una escola o d'una altra; per això no és gens estrany que hagi estat adscrit a tendències diametralment oposades, com l'agustiniana (E. LONGPRÉ, art. *Lulle* del *Dictionnaire de théologie catholique*, 9, Paris, 1926, 1113-4) que es caracteritza per un cert voluntarisme fideista; i la racionalista medieval, iniciada per Scot Erigena (segle IX) en el període de preformació de l'escolàstica (vegï's però M. CAUPPUYNS O. S. B., *Scot Erigène, sa vie, son œuvre, sa pensée*, Luvaina, 1933, 385, on es vindica de la nota de racionalista, àdhuc en un sentit mitigat, aquest famós filòsof, que fins ara era considerat com el pare del racionalisme medieval). D'altres, en canvi, cercant un terme mig entre ambdós extrems, malden per a emmarcar el sistema filosòfic de Lull dins l'intellectualisme tomista (C. GONZÁLEZ, *Historia de la filosofía*, Madrid 1878, 347). Creiem però que no encaixa gaire bé ni en l'una ni en l'altra d'aqueixes escoles: d'una banda la distinció real entre els graus metafísics de l'individu, defensada no solament per alguns lullians — com Pere Deguí, acusat d'heterodòxia precisament per això (J. Avinyó, *Història del lullisme*, Barcelona 1925, 285) — sinó pel mateix Ramon Lull en alguns escrits autèntics, com és ara la *Logica nova* (que hem consultat en el ms. H II 10 de la Biblioteca nacional de Torí, núm. 6 del catàleg de M. BATLLORI, *AST*, 9 (1933) 262), fa que el seu sistema no s'adigui pas massa amb l'agustinisme bonaventuriano-escotista, que hom pot dir que s'especifica per la doctrina de les formalitats o de la *distincio formalis ex natura rei*: puix, a judici del mateix P. Longpré (*La philosophie de Duns Scot*, Paris 1924, 240 ss.) la famosa distinció escotística es troba ja en sant Agustí, i és clarament establerta per sant Bonaventura, del qual hauria rebut gairebé íntegra tota la filosofia de les formalitats el venerable doctor marial, reconegut de

encara de distingir perfectament el gran místic, el devot mariòleg, l'eximi "naturalista experimental"³, el filòsof digne de l'*aetas aurea* de l'escolasticisme; de l'heterodox al·lucinat, de l'alquimista, del filòsof cabalístic i extravagant: en una paraula, el Lull genuí del pseudo-Lull.

Malauradament, una mirada massa superficial a l'*Ars magna* donà peu a alguns esperits renaixentistes per a motejar-la de trencacaps i fantasiosa; d'altres, en canvi, colpits per la seva remarcable tendència a la unitat, han pretès de trobar-hi en germen els grans sistemes monístics bastits per la filosofia moderna^{3*}; ço que podria presentar qualche besllum de versemblança si es té en compte el fet que Giordano Bruno en fou un enamorat, i que a ensembles explotà en un sentit obertament panteístic les reminiscències lullianes que es troben en el seu més preat mestre, Nicolau de Cusa⁴. Admiradors, finalment, a ultrança, que hom podria titllar de fantàstics⁵, en voler vindicar l'ortodòxia del mestre caigueren en la-

tothom com el continuador de les intuïcions del doctor seràfic, bé que revaloritzades i presentades com eix de la seva filosofia. D'altra banda, ultra l'esmentat realisme a ultrança, colpeix de primer antuvi el lector dels escrits lullians, un ben pronunciat exemplarisme platònic-agustinianà i un cert hilemorfisme estès a les substàncies espirituals, coses ben poc adients amb el tomisme. Demés resten encara a fixar les possibles relacions doctrinals entre mestre Ramon i J. Duns Scot. Bé que més vell, no havia de poder rebre cap influència del doctor franciscà? (cfr. M. DE WULF, *Histoire de la philosophie médiévale*, II, Luvaina 1925, 144). Tingui's en compte que el traspass de Scot precedí de vuit anys — 1308 — el de Lull — 1316 — i que el filòsof mallorquí conegué el gran doctor franciscà quan aquest, mestre a la Universitat de París (1302-7), es trobava en el període més florent de sa fama i de sa producció literària. — No són, doncs, ni pocs ni fàcils els problemes encara a resoldre solament quant a l'aspecte filosòfic de l'opus lullianà.

³ TORRAS I BAGES, *La tradició catalana*, Barcelona 1913, 222.

^{3*} ADOLFO BONILLA Y SAN MARTÍN, *Luis Vives y la filosofía del Renacimiento*, Madrid 1903, 364.

⁴ La facultat que en Nicolau de Cusa ve designada amb el nom d'*intellectus* és l'enteniment il·lustrat per la fe o per una mena de llum mística; és l'enteniment cusià com una activitat *supraracional* (F. MARÉCHAL, S. I., *Précis d'histoire de la philosophie moderne*, Luvaina 1933, 28), que, si més no, és una clara reminiscència de l'*ingressus in philosophiam cum habitu fidei* del nostre Lull.

⁵ "Ramon Lull fou titllat de *fantasticus*, amb raó o sense, però després de mort no n'ha produït pocs de fantàstics!" (R. D'ALÒS, *Del centenari de Ramon Lull*, a *Quaderns d'estudi*, I (1917) 221). Vegeu també el diàleg que hom llegeix en el pròleg del llibre de R. L. intitulat *Phantasticus seu disputatio Petri et Raymundi*: "... *quam magnus sis phantasticus, de te audivi, Raymunde*; i, després que Lull ha exposat els seus plans de conquerir tots els infidels i de bandejar de París tots els errors, replica l'interlocutor: *credebam, Raymunde, te phantasticum esse; modo vero per haec tua verba cognosco te non modo phantasticum, sed phantasticissimum* (J. AVINYÓ, *Les obres autèntiques del beat Ramon Lull*, Barcelona 1935, 260-1).

mentables exageracions, com la de tenir per inspirades del sant Esperit totes les seves obres, creient així desvirtuar les invectives de l'Eimeric, que volia fer passar per suggestió diabòlica la divina il·lustració del Puig de Randa ⁶.

La falsa posició d'aquests lullians fantàstics ha anat transformant la figura de Lull i falsejant-ne la tradició. Per això hom ha dit encertadament que "cal remuntar el curs de la tradició i examinar críticament cada punt de la història, despullar-lo dels increments que hi han cristallitzat a l'entorn, i valorar-ne l'origen i l'autoritat" ⁷.

No és pas doncs minsa la feina a fer encara en aquest camp del lullisme. Les insospitades troballes, però, fruit d'investigacions futures, no sembla pas que hagin de poder enllotar la resplendent aurèola de santedat amb què ens ha estat tramesa per una constant tradició la gran figura del nostre beat, ans hom espera confiadament nous raigs de llum que la facin resplendir més encara. En efecte, com més de prop seran conegudes les seves obres autèntiques i els innumbrables comentaris i escrits dels seus deixebles, aquella santedat exímia, que juntament amb la il·lustració divinal enclou el títol de *doctor illuminat* per antonomàsia ⁸, és d'esperar que li serà plenament ratificada.

Mentrestant, en aquesta breu nota ens proposem de fer conèixer dues noves testimoniances, les quals, per bé que no aportin gran cosa a l'objecte esmentat, són encara dos testimoniats més i, en certa manera, valuosos, a favor de tan gloriós títol de

⁶ E. ALLISON PEERS, *Ramon Lull. A. biography*, Londres 1929, 606, n. 1. S'atribueix a un tal Pere Rossell la dita extravagant que l'Antic Testament fou obra de Déu Pare; el Nou Testament, l'obra de Déu Fill; i els escrits de Ramon, l'obra de Déu Esperit Sant (ibidem, 402).

⁷ JORDI RUBIÓ, recensió de l'obra citada d'E. Allison Peers, als *Estudis universitaris catalans*, 15 (1930), p. 4 de l'extret.

⁸ És digne de notar-se que a l'edat mitjana gairebé tots els caps d'escola foren tinguts per il·luminats de Déu pel que fa a l'ensenyament de llurs noves doctrines. Citem-ne un exemple només: el cronista Guillem de Tocco, tot ponderant l'ardidesa innovadora del príncep de l'escolàstica, juga ingènuament amb el mot *novus*, donant-li totes les formes gramaticals possibles: "en ses lliçons introduïa nous articles, definint-los de nova fairsó" ..., per acabar dient "que tots els qui l'escoltaven no podien dubtar que Déu l'havia *illuminat* amb les resplendors d'una llum també nova" (*Acta SS.*, 7 març, n. 15). Plau-nos remarcar com el recent doctor de l'Església, sant Robert Bellarmino, tot vindicant la doctrina del beat Ramon Lull, l'anomena sempre amb singular complaença i veneració *illuminatum doctorem nostrum* (*De scriptoribus ecclesiasticis*, citat per S. Bové, *Homenatge al beat Ramon Lull*, Barcelona 1901, 21).

vident il·luminat: és el primer, del professor quatrecentista Joan Bulons, de l'escola lulliana de Barcelona, autor d'una *Lectura inèdita super artificium artis generalis*⁹; l'altre és de fra Víctor de Palerm († 1635), una de les més pures glòries de l'orde caputxí a Sicília: ens l'ha conservat un manuscrit genovès datat al 1631 que es pot considerar quasi inèdit, com sia que de l'única edició feta al 1637 no en queda cap rastre¹⁰.

El testimoniatge de Joan Bulons ve a confirmar-nos la fama de sant¹¹ en què era tingut mestre Ramon a les escoles lullianes de Barcelona i Mallorca al segle xv.

És digne d'esment, en primer lloc, la pietat que traspuen totes les planes del seu comentari, palesada d'antuvi en la inscripció *Iesus, Maria*, i en la dedicació *ad laudem et honorem tuae bonitatis*. Ve a la seguida una mena de pròleg, on se'ns dona la divisió general de tota l'obra en tres parts, segons els tres mots de l'encapçalament: *Incipit ars generalis*, i se n'expliquen les quatre causes, segons el costum general d'aquell temps. En llur explicació és on se'ns presenta més clarament el gran concepte en què era tingut el mestre, tant per la seva ciència infusa, com per la seva santedat. Lull és només la causa eficient mediata del llibre, car, abans de rebre el do de la gràcia amb l'aparició de nostre Senyor Jesucrist crucificat i de la Verge Santíssima, essent un home llec, no posseïa cap ciència (era *illiterat*, segons la *Vida coetània*): el do de saviesa li fou concedit aleshores.

Bulons amb l'aparició de Jesús crucificat en constata una altra de la Mare de Déu amb el seu Fill, que no és esmentada a la *Vida*. A ella atribueix molt especialment la divinal il·lustració que, tant

⁹ Se'n coneixen diferents manuscrits; nosaltres seguirem l'A H 10 2 de la Biblioteca estense de Mòdena. Vide: M. BATLLORI, *Records de Lull i Vilanova a Itàlia i Relíquies manuscrites del lulisme italià*, als *AST*, 10 (1934) 18-9; i 11 (1935) 137. El fragment que fa al nostre cas el publiquem a l'apèndix 1.

¹⁰ Ens referim a l'exposició de l'art breu continguda en el ms. D bis, 12 2 33 de la Biblioteca cívica de Gènova, assenyalat als *AST*, volums esmentats en la nota anterior, pp. 17-8 i 132-3 respectivament. Vegeu l'apèndix 2.

¹¹ Na Beatriu de Pinós, al 23 de setembre de 1478 feia donació de tots els seus béns a la Universitat de Mallorca per al sosteniment d'una escola a la muntanya de Randa, on s'hi estudiés l'art i la ciència "d'aquell sant mestre mallorquí"; i més avall torna a sortir "dir sant Ramon Lull". També li dona el títol de sant, el cronista Vicenç Mut en son poema llatí (vide AVINYÓ, *Història del lulisme*, 275-6 i 279).

en la *Vida* com en les altres narracions, és associada a una mena d'estat contemplatiu o extàtic ¹².

Més avall torna a dir-nos Bulons que la causa material primària de l'*Ars generalis* és Ramon Lull, qui la rebé passivament per gràcia de nostre Senyor Jesucrist; i altra volta se'ns manifesta no solament la santedat del mestre, sinó també la pietat del deïxeble en explicar les múltiples causes finals del llibre; la primera i principal és que nostre Senyor Jesucrist sigui perpètuament honorat pel seu poble; la segona, la utilitat pública que seguirà del fet que tots els pobles i totes les gents visquin en caritat, essent cristians i observant els divins preceptes; una altra, que els errors i cismes regnants en el món, siguin destruïts...

El piadós comentarista, després d'aquesta introducció, subjecta humilment i devota, com a catòlic cristià, a la determinació de la santa mare Església tot el que en aquest i en altres escrits seus s'és dit, bo i pregant els lectors que, si hi trobessin quelcom ben dit, en donin les gràcies a nostre Senyor; i si, per contra, creguessin que alguna cosa fos errònia, ho atribueixin a la seva feble condició, i caritativament vulguin corregir-ho.

Novament, en explicar el segon mot del títol, insisteix Bulons en la idea que l'*Ars generalis* no és una mena de do angèlic, ni humà, ni molt menys diabòlic (contra la llegenda que ja en aquest sentit s'estava teixint des del temps de l'Èimeric), sinó que és un do verament diví, gratuïtament atorgat a mestre Ramon per nostre Senyor Jesucrist.

El segon testimoniatge damunt esmentat, de fra Víctor de Palerm, per bé que més recent, es pot, en canvi, considerar com qualificat a causa dels excel·lents dots d'aquest lullista sicilià, segons es desprèn de la breu biografia que ens en dona el P. Antoni de Castellamare O. M. C. en la *Storia dei frati minori cappuccini della provincia di Palermo*, en la qual apareix fra Víctor "home de gran doctrina i d'elevat talent", verificant-se en ell "l'insòlit cas d'haver estat per espai de trenta-set anys lector eximi en les facultats de filosofia i teologia... amb tant de succés i profit, que els superiors generals de l'orde li enviaren de les diverses províncies els joves

¹² *Vida coetània* (AVINYÓ, op. cit., 10).

dotats de més cultura i disposició per a aprendre de les seves lliçons la vera saviesa”¹³.

Donem íntegra en apèndix la interessant biografia del beat Ramon Lull amb què fra Víctor, després d’haver indicat les parts i el fi del llibre, il·lustra la seva *Brevis ac etiam dilucida in Artem brevem divi Raymundi Lullii subtilis declaratio*. En remarcarem ací solament algunes particularitats: com ocasió o principi de la conversió del beat apareix l’anècdota del càncer en el si de la seva enamorada; els versos que estava escrivint en el moment de les aparicions de Jesucrist crucificat, no serien destinats a ella, com es diu en la *Vida coetània* — “stant una nit dins la sua cambra sobre lo bancal del seu llit imaginant e pensant una vana cançó en vulgar per una sua enamorada, la qual llavors d’amor vil e fada amava” —, sinó que els feia només per a foragitar la tristesa que la visió del càncer li havia produït: i així, en el moment de l’aparició deixava la trista cançó començada — “flebile carmen” —.

En recountar la il·lustració de Randa, diu fra Víctor que hi veié el beat tots els principis de les coses — “omnia rerum principia” — i que experimentà en si un doll rajant de ciència infusa, com fos que Déu li revelà aquesta art. Les seves paraules semblen volen ésser una interpretació de “tot allò que — segons la *Vida coetània* — li recomptà un pastor d’ovelles, jove, amb la cara molt plasant e alegre, lo qual dins una sola hora li recomptà tanta singularitat de l’essència divina e del cel e singularment de natura angèlica, com un gran home de ciència en dos dies haguera puscut splicar”.

Notadors són també els detalls del martiri del beat, essent tan escassos els testimonis que se’n troben en els innombrables manuscrits lullhians, no solament pel que fa a les circumstàncies, sinó fins i tot al fet mateix del martiri¹⁴.

Notem finalment com aquests dos lullistes, tant el sicilià com el barceloní, en la devoció i en l’esperit verament apostòlic de què estan amarats, es mostraren deixebles fidels del piadosíssim mestre Ramon. Ningú no ignora que totes les obres del beat comencen amb una devota dedicació, que tot sovint es converteix en una llarga i

¹³ III, 11-3.

¹⁴ És ben notador que cap de les edicions anteriors al 1506 parli de son martiri, fora d’una de Sevilla del 1491, que ens diu que fou apedregat fins a la mort; les anteriors l’anomenen sempre *mestre* o *ermità* (J. RUBIÓ, citat per ALLISON PEERS, 373).

fervorosa pregària, en la qual tot ço que es dirà en el llibre es consagra al fi únic de la divina glòria, és a dir, a fer conèixer el Déu vertader i son Fill Jesucrist nostre Senyor.

Més encara: “tota la doctrina luhiana — diu Torras i Bages¹⁵ — és un cant a la divinitat, una perpètua adoració de la intel·ligència humana; és el beat Ramon un gran vident, qui va contemplat tots els misteris i excel·lències i perfeccions tant de l'esperit com de la matèria, en el Ser realíssim, font de tota l'existència”. N'hi ha prou amb recordar la seva obra mestra, el *Llibre de contemplació* o *Art de contemplació en nostre Senyor Déu*, que amb raó ha estat anomenat “el doll de l'aigua viva d'on davallen totes les demés obres luhianes i fins les dels luhians famosos que floriren en diverses parts d'Europa..., quadre immens on se pinten les harmonies meravelloses de tota l'existència increada i creada, vista amb l'ullera d'una lluminosa contemplació”¹⁶.

Tant pel seu contingut, com per l'esperit que el vivifica, a primer cop d'ull hom troba en el *Llibre de contemplació* una colpidora semblança amb les *Confessions* de sant Agustí, que “lloen — com diu el seu autor — el Déu just i bo per les males coses meves i per les bones coses meves” . . . “pel motiu del propi alliberament i do, ço és de les coses ja rebudes, i demanant precés fraternals per les que desitjava rebre”¹⁷.

“Donar lloança a Déu i heure glòria i benedicció d'ell” és també l'objecte del *Llibre de contemplació*, i, encara que l'autor es cregui “pobre e vil per natura e per males obres”, i el seu nom indigne d'ésser-hi escrit, fa via animós “a l'entrament d'ella”, i amb ànima exultant “el pecador contrit comença a escriure la gran obra contemplativa”¹⁸. Així hom ha pogut dir que després de les *Confessions* no hi ha en la literatura cristiana cap altra obra tan patètica i sobreeixint de lirisme com el *Llibre de contemplació*.

Per a posar fi a aquesta nota volem fer remarcar que l'il·luminisme estudiat en els testimonis que publiquem als apèndixs, té estreta relació amb una qüestió molt debatuda en els nostres dies, ço és, la del concepte de filosofia cristiana. Car, com acabem de sentir de veu

¹⁵ TORRAS I BAGES, op. cit., 215.

¹⁶ Ibidem, 226 i 229.

¹⁷ Versió del Dr. LLOVERA, Barcelona 1931, V ss.

¹⁸ AVINYÓ, *Obres autèntiques*, 29.

autoritzada, “la contemplació en nostre Senyor Déu és el doll d’aigua viva d’on davallen totes les obres lullianes”, i “tota la doctrina lulliana és un cant a la divinitat”. Per això no és gens estrany que la filosofia de Ramon Lull sigui eminentment cristiana, i en examinar-la hom pressent que el seu estudi pot il·luminar amb nou esclat un problema a l’entorn del qual s’és produïda modernament una abundosa bibliografia.

La posició de Ramon Lull en aquest punt l’hem ja esbossada lleugerament en un altre lloc¹⁹: Lull, com tots els escolàstics del seu temps, anomena la filosofia “ancilla theologiae”²⁰; el sentit però que ell dóna a aquesta frase — que hom retroba en l’encíclica *Aeterni Patris* — té un matis tot peculiar.

Creiem que l’esmentada expressió l’entén el beat en un sentit ben literal: volem dir que en l’obra de Ramon Lull la filosofia pren el caràcter d’un ver famulatge respecte de la fe o teologia; car, per bé que conservi la seva valor de ciència autònoma, com explicació racional de l’univers, atenent, però, el beat exclusivament a l’únic fi que es proposa, de la conversió dels infidels, emprà la filosofia per raó de la seva vàlua, com instrument indispensable de la ciència sagrada, tant pel que fa a la demostració dels anomenats preàmbuls de la fe, com a una certa racionalització i consecució d’aquella intel·ligència fructuosíssima dels divins misteris de què parla el concili vaticà²¹, de la qual cosa, pel demés, la humana raó resta summament honrada²².

Aquella mena de disputa magistral — que, com diu el doctor angèlic, té per objecte investigar el fonament de la veritat revelada per mitjà de la raó, i fer veure als oients la veritat del que hom diu²³ — és el que es proposa Ramon Lull, filòsof cristià per excel·lència: ell en tots els objectes naturals que li presenta el món sensible, cerca sempre les resplendors de la divinitat. Més encara,

¹⁹ *Las relaciones entre la filosofía y la teología, y concepto de filosofía cristiana en el “Arte magna” del Beato R. Lulio, a Razón y Fe*, 106 (1934-III) 289-96, 450-68, i 107 (1935-I) 171-7.

²⁰ En el pròleg del llibre *De efficiente et effectu*, citat per AVINYÓ, *Obras auténtiques*, 248.

²¹ *Enchiridion symbolorum*, 1796.

²² “... summi honoris loco habeat quod sibi liceat, in morem ancillae et pedissequae, famulari caelestibus doctrinis, easque aliqua ratione beneficio fidei attingere” (*Aeterni Patris*, apud *Summam theologicam*, Roma 1894, *Indices*, 429).

²³ *Quodlibetum* quart, art. 18.

en el nostre filòsof l'enteniment "se exalça e assobtila aytant com pot a pujar entendre per raons necessàries les veritats de les coses, en axí com entendre trinitat de Déu e incarnació, e la creació del món e la resurrecció dels hòmens, el sagrament del altar el poder del papa, lo qual ha per les claus, e axí de les altres coses" ²⁴.

Ja se sap que en voler entendre "per raons necessàries" aquelles veritats sobrenaturals, no pretén pas Ramon Lull demostrar-les, com ell mateix expressament ho declara ²⁵, sinó tan sols presentar-les, amb l'ajut de la filosofia, tan congruents a la raó, que, suposada la fe, no pugui "l'enteniment raonable negar-les". A l'*Arbre de sciència* diu textualment: "Quant s'enclina [el teòleg] a considerar les natures primeres segons filosofia, adoncs vé a sciència e convertex les posicions primeres que ha fetes en teologia, en necessaris arguments e raons; e per açò los teòlegs filòsofs [teòlegs escolàstics] han major delectació en teologia que los altres, per ço car atenyen de necessitat los començaments positius que simplement són considerats segons auctoritats e oppinions de coses veres; per què filosofia és molt necessària a saber teologia, e a vençre les errors e les enjúries e falses oppinions qui són contra les veritats, en les quals teologia és sustentada, e per ella és habituada" ²⁶.

I si la filosofia és "molt necessària a saber teologia" és alhora la fe sobrenatural o teologia molt útil, i fins moralment necessària, per a deslliurar d'errors l'enteniment humà i la filosofia. Si els antics filòsofs erraren, fou — segons el beat — per haver ignorat els grans principis teològics: la vida divina, l'encarnació, la creació i la resurrecció general, que fixen el destí de les coses que a ell estan ordenades. La veritat de Crist, no la pura filosofia, és el camí veritable de la salut, i la millor manera de filosofar és un *ingressus in philosophiam cum habitu fidei* ²⁷.

Les mateixes idees, ben poc modificades ens seran repetides sis centúries més tard pel gran restaurador modern de la filosofia cristiana, Lleó XIII, en dir-nos "com les forces naturals de la raó, confortades pels auxilis de la revelació, estan en les millors con-

²⁴ *Arbre de sciència*, I (ed. Galmés, *Obres de R. L.*, II, Mallorca 1917), 239-40.

²⁵ *Liber de convenientia fidei et intellectus* (LONGPRÉ, 1123).

²⁶ Ed. cit., p. 223.

²⁷ LONGPRÉ, 1114.

dicions per a filosofar, com sia que el far esplendent de la fe les condueix segurament al port de la veritat, sense el qual guiatge caminaren a les fosques i pèssimament erraren els filòsofs antics, àdhuc aquells que eren tingut per sapientíssims ... Fins de la humana ciència n'és Jesucrist el restaurador" ²⁸.

APÈNDIXS

I

(JOAN BULONS: *Lectura super artificium artis generalis*, ms. est. lat. 1264; A. H. 10. 12 de la Biblioteca estense de Mòdena, ff. 2v-4.)

Causa efficiens huius operis est duplex: immediata et mediata. Immediata est Dominus noster Ihesus Christus, qui est infinitus et efficiens omnium rerum, eo quod est Deus, dans esse et non esse immediate... Causa efficiens mediata huius operis est magister Raymundus Lulli, eo quod ipse, cum esset homo purus laycus in insula Maioricarum, confitetur scientiam non habuisse ante donum gratiae: scilicet apparuit ei Christus Ihesus crucifixus quinquies, et ipse Raymundus, relinquens mundum, stetit per vii annos in quodam monte, ubi stabant plures heremite, et ipse, iens una dominica ad missam, apparuit sibi Virgo Maria cum filio suo, et ipse, pronus in terram, confessus est articulos fidei. Tunc dixit Christus Ihesus: surge, quia ego sum ille; pete quid vis. Dixit: donum sapientie. Datum sit tibi. Et osculatus est sibi pedes, et omnia fuerunt sibi clara, secundum suum modum, ut in libro de vita sua apparet... Causa formalis huius operis est triplex: absoluta, respectiva et respiciens utramque. Absoluta est Dominus noster Ihesus Christus, existens pura forma infinita, quia est Deus, dans formaliter et absolute huic operi esse per quod existit primarie in suo esse, eo quod esse formale huius operis est forma illuminativa intellectus humani, ut contrahat se ad intelligendum veritates rerum, tam theologice, quam philosophice, quam alias. Causa formalis relativa

■ "... ii optime philosophantur quandoquidem divinarum veritatum splendor animo exceptus, ipsam iuvat intelligentiam; cui non modo nihil de dignitate detrahit, sed nobilitatis, acuminis, firmitatis plurimum addit... Fides rationem ab erroribus liberat ac tuetur eamque multiplici cognitione instruit... quasi sidus amicum citra omnem errandi formidinem portum veritatis commonstrat... Philosophorum veterum, qui fidei beneficio caruerunt, etiam qui habebantur sapientissimi, in plurimis, deterrime errarunt... Ecclesiae patres et doctores... intellexerant ex divinae voluntatis consilio restitutorem humanae etiam scientiae esse Christum." (l. c., 429-30).

est magister Raymundus Lulli. Causa formalis respiciens utramque est habitus utilis respiciens formam absolutam et respectivam... Causa materialis huius operis est duplex, scilicet primaria et secundaria. Causa materialis huius operis primaria fuit magister Raymundus Lulli, existens pure passivus respectu doni gratie, quam habuit a Domino nostro Ihesu Christo. Causa vero materialis secundaria sunt partes ipsius operis in quibus dicta ars est situata. Causa finalis huius operis est multiplex: prima est principaliter ut Dominus noster Ihesus Christus a suo populo durabiliter recolatur, eo quod est eternitas sine principio et fine, cum sit suppositum infinitum, Deus et homo. Similiter cum magna altitudine veritatis intelligatur clare... Alia causa finalis ut errores qui regnant in hoc mundo, et scismata, destruantur... Auctor presentis operis, humiliter et devote, tamquam catholicus christianus, subicit se et omnia hic et alibi dicta sua, determinationi sancte matris Ecclesie, supplicans quin ymmo legentes ut, si quid bene dictum inveneriut, ipsi Domino Deo nostro gratias referant; si quid vero male dictum... caritative corrigant et emendant [sic].

2

(FRA VÍCTOR DE PALERM: *Brevis ac etiam dilucida in artem brevem divi Raymundi Lullii subtilis declaratio*, ms. D bis. 12. 2. 33 de la Biblioteca civica de Gènova, ff. 6v-8.)

Auctor seu promulgator huius arctis quis.

Causa suae conversationis malae etc. et conversionis ad Deum etc.

Apparitio Iesu Christi multoties. Tertiarius Sti. Francisci effectus, ad antrum se confert etc.

Auctor seu potius arctis promulgator fuit nobilissimus quidam vir, nomine Raymundus Lullius, ex antiqua et nobilissima familia Lulliorum ex Barcinone oriundus, in insula Maioricensi natus, ex familia regis Iacobi, cuius et fuit senescalis; iuvenis quidem in vanis nutritus, nobilitate, opibus, amicis onustus, vanos amores facile contraxit cuiusdam praesertim nobilis mulieris; sed factum est ut haec eadem mulier gravi sub pectore ulcere laboraret, quod sciens Raymundus, tristitia prostratus versibus et compositionibus tristitiam lenire conabatur. Quod dum faceret, Dominus noster Iesus Christus dextrorsum ipsi apparuit, qua visione mundanus homo perterritus flebile carmen inceptum dimittit, quod et ter et quater conatur absolvere, et sub eadem hora Crucifixum videt. Unde et ad Deum plene conversus,

Scientia haec a Deo fuit ei infusa, qua de causa.

Approbatio superd. arctis Parisiis facta.

Notatu digna de quodam arbusto prodigioso.

Prima disputatio ipsius c. sectatores Maumetti et flagellatio.

2.^a disputatio. Martyr Christi effectus est et lapidibus obrutus.

mundo renuntians, habitum tertii ordinis sancti Francisci assumens, ad antrum montis Randae se confert, ibi ieiuniis et orationibus se discruciat. Considerans autem infidelium pernitiem, tristabatur de eorum perditione, quorum salutem optans et petens a Deo ut etc.; quadam vice, charitate inflammatus, astra respiciens, subito illustratus vidit omnia rerum principia; tunc sensit in se apertum infusae sapientiae fontem: revelavit nempe ipsi Deus hanc artem, quam secum afferens Parisios adit, ubi eius doctrina fuit examinata per triginta doctores parisienses, pariter et approbata, ubi titulis variis fuit insignitus: dictus nempe est homo novus, scientia nova, organum sapientiae, doctor divinitus illustratus, Minerva etc. Videte recentem hystoriam sive *Annales minorum*, editos anno Domini 1628, tom. 2., ubi fit mentio de cancro in pectore suae dilectae, ostenso ab ipsa Raymundo, quod fuit initium suae conversionis. Ponitur etiam apparitio Crucifissi dicentis: Raymunde, sequere me. Meminit etiam idem auctor de arbusto prodigioso, italice lentisco, quae arbor per totam noctem, eodem Raymundo, scientiarum donum sibi a Deo infusum contemplante, mane apparuit in suis foliis, insignita characteribus principiorum arctis literis graecis, arabibus, chaldeis et latinis, quae arbor perpetuo adhuc virescit, cuius ramusculi etiam Romam sunt delati. Haec et alia apud Lucam Vvandiggo, circa annos Domini 1275.

Ardens vero charitate erga Deum et proximum, ad tria capitula generalia religiosorum accessit, hortans christianos et reges ad Terrae sanctae acquisitionem, et tandem ipsemet Raymundus, ad urbes Africae Bugiam et Tunitium pergens, sectatores Maumetti disputatione prostravit, quod et rex sciens, carceribus aerumnisque vexatum, in navem coniici et expelli curavit. Sed, martyrii cupidissimus, revertitur, et publice Christi evangelium praedicantem ac Maumettum impropertantem, contumeliis affectum rapit populus et mandato regis extra menia lapidibus obrutus est.

Miracula ipsius corpus effectit et efficit.

Bulla fictitia inventa a quodam religioso per invidiam quomodo cognita fuerit, et dictus monachus castigatus et divi martyris doctrina approbata etc.

Cuius cadaver ligures christiani mercatores accipientes, Genuam asportare nitentes, contrariis ventis Majoricas navis appulit, ubi deposuerunt sacram sarcinam, ibique honorifice eius reliquias multis miraculis illustres populus veneratur.

Sed post eius cineres quidam religiosus (nescio quo spiritu ductus) in eius doctrinam invidia exardescit. Sed non mirum: sic nempe Platoni invidit Aristoteles, sic uterque Gorgiae Leontino, quibus eius gloria adeo fuit invisita, ut ea que illius erant sophistica et phantastica dicerent. Sic ergo vir iste religiosus bullam Gregorii undecimi finxit ad eum missam, ad doctrinam Raymundi examinandam, cuius libros omnes ad se producendos excommunicatione curavit atque combussit, auctoremque haeresios damnavit; sed iterum bis vel ter causa examinata, bullam fictitiam esse invenerunt, doctrinam approbarunt, auctoremque catholicum a calumnia vendicarunt, et tandem iterum examinata Hyspaniis fuit approbata et in lucem edita auctoritate Philippi quarti regis nostri.

MIQUEL FLORÍ, S. I.

Avigliana (Tori).